

♦♦♦ KÄFER ISTVÁN

Pozsony–Esztergom lelki hídjai

Jozef Hal'ko pozsonyi segédpüspök tudományos munkái

XVI. Benedek pápa 2012. január 31-én pozsonyi segédpüspöknek nevezte ki Jozef Hal'ko egyháztörténészt, a pozsonyi Komenský Egyetem Teológiai Karának docensét, a pozsonyi magyarok papját, a pozsonyi érsek metropolita szóvivőjét. Már ezek az adatok igen gazdag valóságtartalmúak. Pozsony, a mai Bratislava két évtizede a Szlovák Köztársaság fővárosa, Bécs és Budapest partner-metropolisza, és immár egyházi központja is. Az újonnan alapított Pozsonyi Egyházmegye és ősi-új székesegyháza, a Szent Márton-dóm olyan új szemléletmód kezdete, ami lehetővé teszi a szuverén szlovák katolicizmus és nemzeti kultúra számára az egyház- és nemzettörténet tudományos művelését az elmúlt évszázad politikai elvárásai és kényszermegoldásai helyett a keresztény erkölcsi értékrend mércéje szerint. Erre pedig ugyancsak szükség van, hiszen a szlovák nemzet története köztudottan a szlovákul Uhorsko-nak nevezett Magyarországon, annak Esztergomi Főegyházmezejében kezdődött. Az elmúlt évszázadban a magyar egyház- és nemzettörténetnek is számos adóssága halmozódott fel éppen szlovák összefüggésrendszerének kezelésében, a kialakult problémák interpretálásában. Ennek oldására volt engesztelő szentmise 2006. június 29-én Esztergomban a bocsánatkérés és megbocsátás kimondásával. A türelmes, körültekintő munka azóta is folyik ezen az érzékeny területen, és annak örömdetes eredménye József atya segédpüspöki kinevezése.

Jozef Hal'ko 2008-tól a *Magyar Sion* szerkesztőbizottságának tagja, gyakori kutatója Esztergom és Budapest levéltárainak. Könyveinek nagyobb része magyarul is megjelent, és folyóiratunkban is olvashatók tanulmányai. Valamennyi írása következetesen, egyértelműen eredeti adatokra épül, feltételezéseit további kutatásokra intő kérdések, és célja mindig a teljes igazság kimondása. Fontosabb művei kronológiai sorrendben: *A csehszlovák szakadár katolikus akció. Kommunista kísérlet a katolikus egyház nemzeti egyházzá formálására Csehszlovákiában*¹

¹ (Pons Strigoniensis, Studia III) (szerk. Käfer István; Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nyugati-Szláv Kulturális Kutatócsoport, Esztergom-Piliscsaba 2001) 205 oldal.

2004 (CsSzKA); *A pozsonyi Mély úti Lourdes-i barlang története*²2005 (LB); *A Kék templom. A pozsonyi Szent Erzsébet templom története*³ 2007 (KT); *Dóm. Katedrála sv. Martina v Bratislave*⁴ (A Dóm. A pozsonyi Szt. Márton székesegyház) 2010 (D). E művek néhány vezérgondolatát emeljük ki, bizakodással várva az újabb kiadványokat.

1. A SOVINIZMUS, A DIKTATÚRA, A „KOMMUNIZMUS” ÖSSZEFONÓDÁSA

Alexander Horák 1940-től a Spolok Svätého Vojtecha v Uhorsku (Magyarországi Szent Adalbert Társulat)⁵ szervező titkára volt. A háború végén vezető szerepet töltött be a Szlovák Antifasiszta Frontjában, amely egyértelmű faji alapon lépett fel a németek és a magyarok ellen. Különösen nagy szerepet játszott a magyar–csehszlovák lakosságcsere agitátorai között, akiknek az volt a feladata, hogy minél több magyarországi szlovákot és „szlovákot” csábítsanak Csehszlovákiába, hogy onnan minél több magyart telepíthesse-
senek át Magyarországra. Az amúgy is embertelen intézményt katolikus papként szolgáló Horákot Mindszenty József bíboros felfüggesztette papi hivatalából, és kiutasította az országból. A bíboros indoklása szerint „... nem a plébánián szállt meg, hanem a kommunista párt helyi csoportjánál ... Olyan család látta vendégül, amely vadházasságról és lopásról híres.” Horák maga is elismerte, hogy együttműködött a kommunistákkal. Csehszlovákiában postaügyi megbízott és a Szlovák Nemzeti Tanács képviselője lett, ezért a szlovák püspökök is felfüggesztették. Jozef Hal’ko egyértelműen fogalmaz: „E pap bűnei itt még nem fejeződnek be. Minden túlzás nélkül a kommunizmus és a Szovjetunió ’apostola’ volt. Ő lett a szakadár Katolikus Akció főszervezője” (CsSzKA 90. o. és az egész kötet). Eszmeiségének alkotó eleme volt a szlávosság: „A nagy szláv családról – a Szovjetuniót értve alatta – szóló gondolatokat erősen összekeverte Cirill és Metód alakjával. E gondolatokat különösen a szlovák főváros közelében lévő dévényi vár-

² (Ford. Gyepes Aranka; Lúč, Bratislava 2005) 103 oldal.

³ (Ford. Käfer István; *Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány-Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség-Szent István Társulat, Budapest 2007*) 127 oldal.

⁴ (Lúč, Bratislava 2010) 603 oldal.

⁵ A Magyarországi Szent Adalbert Társulatról bővebben: SZTAKOVICS Erika, *Tomek Vince szerepe a Magyarországi Szent Adalbert Társulat létrehozásában*, in *Magyar Sion V* (2011) 75–86.

ban rendezett hagyományos 'Szláv nap' alkalmával terjesztették." Horák Antonín Zápotocký kommunista miniszterelnökkel együtt szónokolt, és arra törekedett, hogy „körmönfont módon kimutassa a Vatikán értetlenségét a szláv eszménnyel szemben..." A kommunista ideológia nemzeti sovinizmusa Zápotocký beszédében leplezetlenül agítál: „Büszkék vagyunk arra, hogy a szláv eszményt, amelynek hordozói vagyunk, a béke szeretete és népi mivolta jellemzi ... A szláv eszményt ... a béke és nyugalom új vallását onnan Keletről hozta a hittérítő Cirill és Metód" (CsSzKA 70. o.). Ez ellen szövetekezett a Vatikán az amerikai imperializmussal és a német fasizmussal.

Mostoha sors érte a Kék templom Erzsébet királyné domborművét is. Mint szerzőnk fogalmaz: „Fadrusz János Mária Teréziájának barbár likvidálása 1921 október végén vészjósló jelzés volt..." A szobor ma a plébánia lépcsőházában van (KT 33. o.). Többször kirabolták a templomot, s amikor új plébánia lett, s az istentiszteleteknek és a pasztorációnak államnyelven kellett folynia" (KT 103. o.). 1960-ban a kommunisták betiltották a harangozást, ami szerintük zavarta a szemközti kórház betegeinek nyugalomát (KT 49. o.).

Erőszakkal akadályozták német és magyar nyelvű kegytáblák elhelyezését a lourdes-i barlangban, sőt kísérletet tettek a meglévők eltávolítására is, és csak szlovák nyelven volt szabad istentiszteletet tartani. 1945–1947-ben ötödére csökkent a magyar és hetedére a német táblák száma. 1959-ben a hatalom eltávolította a kálváriai templom tornyát, mert az zavarta a Slavín, a szovjet emlékmű látványát (LB 54–55, 66–67. o.).

Nem maradt ki ebből a terror-világból a Dóm sem. A toronyról már a cseh légionáriusok is szerették volna eltávolítani a koronát, mint az osztrák–magyar monarchia emlékét, ugyanígy az imádkozó Ferenc Józsefet egy hadioltártárról, s ezt tették 1945-ben a németek és az oroszok, 1968-ban megint az oroszok, amikor titkos rádióadót feltételeztek a toronyban (D 170–173, 403–404. o.).

2. MERÉSZ KÍSÉRLET A TERMINOLÓGIA, A SZEMÉLY- ÉS HELYNEVEK TUDOMÁNYOSAN ELFOGADHATÓ HASZNÁLATÁRA

A Dóm-kötet 595. oldalán kiadói megjegyzés olvasható: „A kiadó tiszteletben tartotta a szerző eljárását, aki a szlovák történelem uhorský/magyarhoni korszaka személyneveinek átírása során megtartotta a magyar helyesírást" (D 595. o.). A „lurdi barlangot" *Prešporská jaskyňának* nevezi a szlovák változatban, és a Kék templom szlovák változata is így kezdődik: „...nad *Prešporkom* srthla víchrica", vagyis vihar tört ki Pozsony felett (LB 7. o.,

KT = *Modrý kostol* 7. o.). Jeles útmutatás ez a szlovák értelmiségnek a politikai rontások rendbetételére. A helynevek otromba elmagyarosítása a XIX–XX. század fordulóján zajlott, erre volt bosszúvadász 1948(!)-ban Dél-Szlovákia nem létező szlovák helyneveinek megalkotása, majd a történelmi családnevek „reszlovakizálása”. Így lett Gútából Kolárovo, Parkanból Štúrovo, Szentkeresztyből Svätokrižsky, Pázmányból Pázmaň, így lett bratislavská Academia Istropolitana, bratislavsko-durínska Szent Erzsébet. Kölcsönösen okozott sebek ezek, hiszen ezrével magyarosították a hely- és személyneveket 1918 előtt. Haľko József nem hivatalos engesztelő tudományos gyakorlatát folytatja hasonló módon a magyar könyvészet, amikor a Régi Magyarországi Nyomtatványok tételeiben a magyarosítás előtti magyar helyneveket használja, a szlovákul is író szerzők neveit pedig szlovák formában.⁶

3. A TÖRTÉNELMI ÖRÖKSÉG HITELES VÁLLALÁSA

A *Pressburger Tagblatt*ból vett nekrológ nyitja a lourdes-i barlangról szóló könyvet az 1912. április 26-án elhunyt Szápáry Bélánéről: „Térj be pünkösdkor a Dómba ... látogass el a Mély úti barlangba ... mind az ő műve” (LB 7. o.). A Kék templom építésében „két pozsonyi nemes hölgy, Szápáry Gabriella grófnő és leánya, Ilona játszott a főszerepet” (KT 12. o.). Folyóiratunkban is közöltük a Dóm-monográfia két jeles fejezetét, Donner György Szent Márton-szobrának kalandos kikerüléséről a templomból, majd visszahelyezéséről. A magyar nemes hölgyek áldozatkészsége mellett a tudós krónikás nem hallgatja el, hogy a templom regotizációja ürügyén kihelyezett szobrot a magyarosodás hulláma kényszerítette vissza a falak közé. „A magyarságnak komoly feladata van Pozsonyban ... hogy legyen a Felvidék magyarosodásának egyik erős bástyája, ahonnan a magyar géniusz áraszsa szét sugarait ... Kívánatos, hogy az egyház szolgálói mindig velünk együtt zárandokoljanak ahhoz az oltárhoz, ahol a szeplőtlen hazafias érzelmek tiszta lángjai lobognak...” (D 337. o., *Magyar*

⁶ Ezt az egész kérdéskört alaposan elemezték a katolikus egyetemünk által rendezett konferenciák, közös magyar–szlovák publikációk, különösen a 2006 júniusában és decemberében Esztergomban tartott tanácskozás két nyelven megjelent tanulmánykötete: *Magyar–szlovák terminológiai kérdések* (szerk. Ábrahám Barna; PPKE BTK Szlavisztika–Közép-Európa Intézet, Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport, Piliscsaba-Esztergom 2008); v. még PAPANÉK Ferenc, *A felföldi helységnév-változtatások sajtóvisszhangjából az első világháború előtt*, in *A Duna vallomása. Tanulmányok Käfer István hetvenedik születésnapjára* (szerk. Ábrahám Barna, Pilecky Marcell; PPKE BTK, Piliscsaba 2006) 132–138.

Sion 2009/1, 33–48. o.). Hasonlóan hiteles a hadi oltár eltávolítása 1920-ban a nagyszombati ordinariátus kezdeményezésére. A tudós pap félreérthetetlenül fogalmaz: „A koronázótemplom egyik ikonográfiai modifikációja Pozsonyban a társadalompolitikai folyamatok igen különös betörése volt egyházi körökbe. Ennél drasztikusabb beavatkozás már talán csak a szovjet megszállók razziája volt 1968 augusztus végén” (D 407. o., *Magyar Sion* 2010/1, 133–138. o.).

Ez a történelmi hűség-hitelesség különösen is megnyilvánul Pázmány Péterrel kapcsolatban. Rigele Alajos domborművének középpontja a Kalauz 1613. évi kiadása Pázmány bal kezében. Jozef Hal'ko méltán emeli ki az Esztergomi rituálét is, az első nyomtatott szlovák szöveg miatt. Rigele alkotását a szlovák anyanyelvű Csernoch János bíboros leplezte le 1907. június 7-én. József atya finoman érzékeltette Pázmány jelentőségét a *szlovák* művelődésben, ugyanakkor nem szakította ki uhorský/magyarországi kötelékéből. A történelmi örökség jó kezekbe került, az új főegyházmegye jól sáfárkodik a történelemtől örökölt értékekkel (D 198–213. o., *Magyar Sion* 2011/1, 147. o.). A gyakorlat bizonyított: az új Pozsonyi Egyházmegye megalakulása és a Dóm székesegyházzá emelése azonnal lehetőséget biztosított Pázmány nyughelyének feltárására (218–219. o.).⁷

4. A FORRÁSOK MEGŐRZÉSE ÉS MEGBECSÜLÉSE

Minden egyes Hal'ko-műre az igen gazdag forrásanyag jellemző. A periodikumok között kitüntető helyen szerepel a *Pressburger Tagblatt* és a *Pressburger Zeitung*, a *Nyugat-magyarországi Híradó*, állami és magánlevéltárak, kézikönyvek, személyes közlések. A szerző háromnyelvű műveltsége szuverén módon bánik az anyaggal, és a szlovák nyelvű publikációkban is pontosan idézi a magyar és a német forrásokat. Igaz, van különbség például az LB szlovák és magyar Mária-könyörgései és litániái között,⁸ de még ez is a pasztorációs gyakorlat javára válik.

⁷ A Pázmány-sír feltárásáról lásd még: „*Halálom után nem fog minden akaratom szerint történni.*” *Dokumentumgyűjtemény Pázmány Péter sírhelyéről* (szerk. Hargittay Emil, Käfer István, Kránitz Mihály; PPKE BTK Szlavisztika–Közép-Európa Intézet, Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport, Pílicsaba-Esztergom 2007) 67 + 65 oldal; HARGITTAY Emil – KRÁNITZ Mihály, „*intra viscera terrae corpus reponi jubeo*” – *Pázmány Péter sírhelyének kutatása*, in *A Duna vallomása* im. 160–176.

⁸ A magyar nyelvű változat litániája „Magyarország Nagyasszonyá”-hoz fohászkodik, „szegény országunk”, „hazánk sebei” szókapcsolatokkal. A szlovák változat nemzeti tartalma szerény: „Hogy nemzetünk soha ne szűnjön tisztelni téged” 87.

5. A MŰVÉSZI FOTÓK

„Dolgozatnak” határozza meg Jozef Hal’ko a Lourdes-i barlangot is (LB 78. o.), de ez a filológiai igényességű tanulmány a fotókkal válik egyedülvaló műfajjává: egyház- és vallástörténet, művelődés- és nyelvtörténet, pszichológia, gyakorlati hitoktatás. A 4000 tábla fotóválogatása igen merész vállalkozás, különösen a szlovák nyelvű változat tekintetében. Idézzük a szöveghű magyar fordítást: „A háborút követő időszak nemcsak a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára, hanem azok számára is viszontagságos volt, akik a szlovák állam idején politikai tisztséget töltöttek be. Ezek egyike volt Alexander Mach, akinek családja vagyonuk kisajátítása után az apácák jóvoltából a közeli ’Mária Oltalma’ árvaházban húzódott meg. Amikor 1947-ben a büntetőtörvényszék a volt belügyminiszter ügyét tárgyalta, felesége naponta a Lourdes-i Szűz előtt imádkozott. ’A vád javaslata dr. J. Tiso és dr. Fr. Ďurčanský számára kötél általi halál’ írja feleségének Mach ’számomra pedig golyó általi halál. Várom az ítéletet. Még néhány nap. Mindegyikünk külön cellában van. És így van ez jól. Igen, jó így egyedül lenni Isten színe előtt, erős keze által megalázva.’⁹ Az ítélet végül váratlanul megváltozott: nem halál, hanem életfogytig tartó börtön. Ez az esemény rejlik a jobb oldali fal legfelső sorában, a bejárattól alig néhány méterre szerényen meghúzódó kőtábla mögött. Ez olvasható rajta: ’Köszönet Neked! 1948. Machová és gyermekei.’” Az LB 54-56. oldalán a pozsonyi Rehovszky család magyar nyelvű táblája vívó fiuk sportfényképével 1943-ból, ezt követi a Mach-tábla, majd egy 1958-as táblafotó Korbuly Pál aláírással. A kinyitott „képeskönyvben” Magnificat-tábla, Boldog Zdenka Schelingová és a Szűz Mária segítségével fohászoló Korbuly táblája sorjázik. Utóbbi 1952-ben megtagadta családja katolikus egyházhoz tartozását, és a büntető tanács elnökeként 12 év börtönre ítélte Schelingovát és püspökök perében is tevékenykedett. Egyik fia, Péter számolt be apja lelkiismeret-furdalásáról, ami a „Szűz Mária mindig segít!” hálátáblához vezetett. A bűnbánó apa térden csúszva végezte a kereszttat a pozsonyi virágvölgyi templom keresztjéhez (LB 60-62. o.).

A Kék templom és a *Dóm* – különösen az utóbbi – igazi Hal’ko-műfaj, tudományosságával és beszélő képeivel. A „részletek bűvölete”, szó és kép egysége és egymást erősítése magyar kiadásért kiált! Annál is inkább, mert a pozsonyi Dóm a magyar nemzet történetében is felbecsülhetetlen érték, és ezt a katolikus lelkipásztor Jozef Hal’ko és a fotóművész Štefan Komorný bátor vállalással tárja a szlovák olvasók elé. Stanislav Zvolenský érsek-metropolita áldásával.¹⁰

⁹ A szöveg lábjegyzete: „Magánarchívum. Alexander Mach levele feleségének, kelt 1947. március 21-én”.

¹⁰ Részletes ismertetése: *Magyar Sion* V (2011) 145-149.